Instytut Pamięci Narodowej

https://ipn.gov.pl/pl/edukacja-1/wystawy/13640,Ta-ostatnia-dekada-Radom-i-region-radomski-w-latach-80-XX-wieku.html
08.05.2024, 06:20

„Ta ostatnia dekada… Radom i region radomski w latach 80. XX wieku”

Rok 1980 był jednym z przełomowych momentów w najnowszej historii Polski. W wyniku sierpniowych strajków narodziła się „Solidarność”, która w krótkim czasie stała się jednym z podstawowych ośrodków masowego sprzeciwu wobec socjalistycznych władz PRL. Wśród postulatów strajkowych na czoło wysuwały się żądania podwyżki płac oraz utworzenia niezależnych od władzy związków zawodowych. Struktury związku szybko organizowano na terenie całego kraju, również w województwie radomskim. Tworzenie struktur „Solidarności” w województwie miało w dużym stopniu charakter oddolny. W przedsiębiorstwach powoływano Komitety Robotnicze przekształcane po kilku dniach w Tymczasowe Komitety Założycielskie, do których wybierano władze podczas ogólnych zebrań załóg. Równocześnie zaczęto organizować regionalne struktury nowego związku. W dniu 9 października 1980 r. ukonstytuowały się tymczasowe władze regionalne NSZZ „Solidarność”, występujące pod nazwą „Międzyzakładowa Komisja Założycielska Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego »Solidarność« – Ziemia Radomska”. Znaleźli się w niej przedstawiciele różnych zakładów pracy z terenu województwa. Pierwszym przewodniczącym został Andrzej Sobieraj.

Niemalże od początku istnienia związku kierownictwo radomskiej „Solidarności” próbowało pociągnąć lokalne władze do odpowiedzialności. Podkreślano konieczność ukarania winnych represji na mieszkańcach Radomia za udział w robotniczym proteście w czerwcu 1976 r. Już w październiku 1980 r. tymczasowe władze regionalne „Solidarności” postanowiły wysunąć tę kwestię na pierwszy plan w całym katalogu rozliczeń z występkami rządzących. W następnych miesiącach postulaty te rozszerzono o część ogólnokrajową i społeczną. Dnia 24 kwietnia 1981 r. rozpoczęły się negocjacje z komisją rządową w sprawie realizacji tzw. Postulatów Radomskich. Bardzo szybko okazało się, że znalezienie konsensusu w najprostszych kwestiach napotykało liczne bariery. Negocjacje wielokrotnie zrywano. Ostatnie spotkanie odbyło się 27 listopada 1981 r.

Pomiędzy 19 maja a 13 czerwca 1981 r. odbyły się dwie tury Zjazdu Delegatów Regionu „Ziemia Radomska”, na którym wybrano jego zarząd i Międzyzakładową Komisję Regionalną (MKR). Na czele Zarządu Regionu stanął ponownie Andrzej Sobieraj. Funkcje wiceprzewodniczących powierzono Janowi Rejczakowi oraz Jerzemu Pierzchale. Wybrano także delegatów na I Walny Zjazd NSZZ „Solidarność”. Województwo radomskie reprezentowane było przez jedenastu kandydatów. Zjazd Krajowy, zorganizowany w gdańskiej Hali Oliwii, przebiegał w dwóch turach: 5–10 września oraz 26 września – 7 października i zakończył trwający jeszcze od 1980 r. proces wyboru władz.

Pod koniec „karnawału »Solidarności«”, 3 i 4 grudnia 1981 r., Radom stał się miejscem przedostatniego spotkania Komisji Krajowej. Tematem obrad była sytuacja polityczna i społeczna w kraju oraz stosunek do coraz bardziej konfrontacyjnych poczynań władz. W przypadku zaostrzenia się sytuacji postanowiono, że związek przystąpi do jednodniowego strajku, zaś w ostateczności – do bezterminowego strajku okupacyjnego. Niestety, 13 grudnia 1981 r. wszelkie oczekiwania, zarówno działaczy jak i sympatyków „Solidarności”, na pokojowe załatwienie konfliktu zostały brutalnie złamane. Władza rządząca postanowiła rozprawić się z przedstawicielami opozycji w sposób siłowy, wprowadzając stan wojenny. Z terenu województwa radomskiego internowano w sumie 132 członków związku.

Tuż po 13 grudnia w województwie radomskim nie doszło do większych akcji strajkowych. Jednak mimo internowania najaktywniejszych członków związku część osób postanowiła walczyć dalej. Od tej pory „Solidarność” działała w ukryciu.

Pod koniec 1982 r. podjęto pierwsze nieudane próby stworzenia regionalnych tajnych struktur „Solidarności”. Jedyną inicjatywą, jaką udało się zrealizować, było rozpoczęcie wydawania czasopisma „Wolny Robotnik”, które stało się najważniejszym pismem regionalnej opozycji. W 1984 r. powstała Tymczasowa Komisja Międzyzakładowa „Solidarność” z Witoldem Królem na czele, której podstawowym zadaniem była konsolidacja miejscowych członków dawnego związku oraz koordynowanie wspólnych działań. Następnym krokiem stało się powołanie w 1986 r. Regionalnej Komisji Wykonawczej, na czele której stanął również Witold Król. W tym samym czasie powstała jawna Tymczasowa Rada „Solidarności”, złożona z członków władz regionalnych „Solidarności” z lat 1980-1981. Jej powołanie stanowiło odpowiedź na uwolnienie więźniów politycznych przez władze i apel przewodniczącego Lecha Wałęsy o podjęcie jawnej działalności, w celu rozpoczęcia politycznego dialogu z rządzącymi. W 1988 r. doszło do rozłamu we władzach podziemnej „Solidarności”. Narastający spór doprowadził do powstania dwóch rywalizujących ze sobą grup. Pod koniec tego roku rozwiązano RKW, powołując na jej miejsce jawną Międzyzakładową Komisję Regionalną.

Istniejący konflikt uwidocznił się zwłaszcza przed planowanymi na dzień 4 czerwca 1989 r. wyborami parlamentarnymi. Powodem starcia stała się kwestia wyłonienia przedstawicieli na stanowisko senatora. Wskazana przez Komitet Obywatelski kandydatura Jana Józefa Lipskiego nie spotkała się z akceptacją części działaczy „Solidarności”. W wyniku tego sporu radomska opozycja wystawiła na dwa przysługujące z województwa radomskiego mandaty kandydatury Stefana Bembińskiego, Jana Pająka oraz Jana Józefa Lipskiego. Ostatecznie do Senatu weszli Stefan Bembiński i Jan Józef Lipski. Jednak środowisko radomskiej „Solidarności” z wyborów czerwcowych wyszło głęboko podzielone oraz mocno skonfliktowane na tle politycznym, światopoglądowym i osobistym.

Marek Wierzbicki

Scenariusz wystawy: Anna Jankowska, Arkadiusz Kutkowski

Koncepcja plastyczna: Anna Łukasik
Redakcja techniczna: Magdalena Śladecka